

Ekonomiskā drošība

HARIJS KĀRKLIŅŠ, GUNĀRS VALDMANIS

Raksta mērķis ir analizēt Latvijas iedzīvotāju ekonomiskās drošības uztveri. Tradicionāli ar to tiek izprasta indivīda spēja piekļūt nepieciešamajiem resursiem izdzīvošanai un pilnvērtīgai funkcionēšanai sabiedrībā. Apskatot gan kvantitatīvos datus, gan iegūtos kvalitatīvos fokusa grupu rezultātus šajā pētījumā, redzams, ka ekonomiskās drošības sektoru Latvijas iedzīvotāji uztver dažādi. Viena no visbiežāk minētajām problēmām ir prognozējamība. Par to liecina tas, ka viskritiskāk tiek vērtēta nodokļu politika. Sabiedrību satrauc ne tikai lielais nodokļu slogs, bet arī biežās nodokļu politikas izmaiņas. Ekonomiskā drošība tiek uztverta primāri kā ekonomiskā stabilitāte – spēja veidot uzkrājumu, iegūt nepieciešamos finanšu resursus izdzīvošanai, pensijas sistēmas uzticamība. Saistībā ar pēdējo respondenti iezīmēja neticību pietiekamu finanšu līdzekļu iegūšanai vecumdienās. Rakstā atzīmēts, ka vērojamas būtiskas atšķirības starp fokusa grupu un pašvaldību pārstāvju viedokļiem. Pašvaldībās ar zemāku bezdarba līmeni iedzīvotāji starp būtiskākajām problēmām minēja nodokļu sistēmu, uzņēmējdarbības vidi, nestabilu finanšu sistēmu, savukārt pašvaldībās ar augstāku bezdarba līmeni – transporta nozari, darba vietu skaitu, kā arī zemu minimālo algu. Savukārt pašvaldību pārstāvji intervijās norādīja uz izaicinājumiem, kas saistās ar ES fondu iespējām/finansējumu un mājokļu pieejamības nodrošinājumu, kamēr fokusa grupās šie jautājumi parādās reti vai neparādās vispār.

Atslēgvārdi: darba tirgus, ekonomiskās drošības uztvere, nodokļu politika, pabalsti, pensiju sistēma, uzņēmējdarbība.

The goal of the article is to analyse the economic security perception of Latvia's inhabitants. Traditionally, economic security perception is understood as the ability of individuals to access resources needed for physical survival and for wholesome functioning within society. Analysis of both quantitative and qualitative data obtained during the study revealed that strong differences in the perception of economic security are displayed

among societal groups. In line with the opinions voiced by the majority of the interviewed respondents, the most acute problems (with the most significant detrimental effect on the economic security perception of society) in Latvia are the low predictability of economic policy, the relatively high burden of taxes on income, the frequent changes in tax policy, and the low reliability of the pension system. Most point out that their economic security perception is closely related to their economic stability – specifically, the individual's ability to obtain economic means for survival, the ability to make savings, and to have access to sufficient financial resources after retirement. The interviews involved representatives from municipalities and societal groups in municipalities with distinct differences in economic and social development, and they suggest significantly divisive opinions among residents of economically stronger versus weaker municipalities. In municipalities with higher overall economic activity, residents identify the priority issues to be the stability of tax/financial systems and a strong entrepreneurial environment, while residents of municipalities with lower economic activity point out the accessibility of public transport, creation of jobs and guaranteed minimum income for workers. Meanwhile, municipal representatives outlined the main economic issues to be the availability of housing and access to state budget support and European Union funds for investments.

Keywords: labour market, economic security perception, tax policy, social benefits, pension system, entrepreneurship.

Ievads

Ekonomiskā drošība politikas pētījumos tradicionāli tiek izprasta kā indivīda spēja piekļūt un sevi nodrošināt ar resursiem, kas nepieciešami indivīda izdzīvošanai, kā arī pilnvērtīgai funkcionēšanai sabiedrībā.¹ Valsts gadījumā tā ir valsts spēja nodrošināt resursus ekonomiskās politikas īstenošanai, veicinot valsts iedzīvotāju ekonomisko un kopējo drošību.² Ekonomiskā drošība ir cieši saistīta ar visām citām drošības jomām, piemēram, sociālo drošību, militāro drošību, kibernetisko drošību, jo daudzos gadījumos tieši primāro ekonomisko resursu pieejamība pasākumu veikšanai citās jomās ir izšķiroša tam, lai valsts spētu stiprināt savas militārās spējas, veicināt sociālo drošību, sekmīgi ierobežot un samazināt dabas katastrofu un citu līdzīgu drošības draudu sekas.³

¹ Buzan, B. (1991). *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*. London: Harvester Wheatsheaf.

² Stone, M. (2009). Security According to Buzan: A Comprehensive Security Analysis. *Security Discussion Papers*, 11.

³ Suarez, Marcial A. & Acacio, I. (2014). *Reflections on Virtual to Real: Modern Technique, International Security Studies and Cyber Security Environment*. 10.1007/978-3-642-37481-4_15.

Kā būtiskākie ekonomiskie resursi jeb faktori, kuru pieejamība visvairāk nosaka indivīda un valsts ekonomisko drošību un ilgtermiņā arī atstāj ietekmi uz valsts makroekonomisko attīstību, ir jāmin šādi ekonomiskie resursi: brīvība nodarboties ar uzņēmējdarbību un izvēlēties nodarbinātības jomu; stabila un uzticama monetārā sistēma; finanšu un kapitāla tirgus sistēma, kas nodrošina nepieciešamos aizņēmumus indivīdiem un uzņēmumiem, kā arī nodrošina iespēju veikt drošus uzkrājumus; prognozējama un attīstīta nodokļu sistēma.⁴ Ir būtiski atzīmēt, ka ievērojama ietekme uz ekonomikas attīstību un ar to saistīto ekonomisko drošību ir ne tikai uzskaitījumiem faktoriem, bet arī iedzīvotāju subjektīvajai uztverei un attieksmei pret minētajiem ekonomiskajiem resursiem – piemēram, ja sabiedrībā valda viedoklis, ka konkrētas valsts nodokļu slogs ir augsts un netaisnīgs, tas būtiski ietekmē sabiedrības uzņēmējdarbības aktivitāti, ēnu ekonomikas īpatsvaru un iedzīvotāju mobilitāti darba tirgū, un tā iespējama ir situācija, ka valstīs ar līdzīgu uzņēmējdarbības vispārējo regulējumu un līdzīgu nodokļu slogu uz ekonomiku sabiedrības kopējā ekonomiskā aktivitāte būtiski atšķiras.⁵ Svarīgi arī atzīmēt, ka ekonomiskā drošība visos gadījumos ir cieši saistīta arī ar citām drošības jomām un, piemēram, sabiedrības ekonomiskās drošības uztvere var būtiski mainīties arī citu drošības aspektu pārmaiņu rezultātā, kā arī ietekmēt sabiedrības drošības uztveri citās drošības jomās.

Šī raksta mērķis ir, balstoties uz iedzīvotāju fokusa grupās veiktajām intervijām, iegūt priekšstatu par Latvijas iedzīvotāju ekonomiskās drošības uztveri un par to, cik no ekonomiskās drošības viedokļa droši jūtas dažādu Latvijas pilsētu iedzīvotāji, identificējot problēmas, kuras Latvijas iedzīvotāju skatījumā ekonomiskās drošības jomā ir vērtējamās kā aktuālākās, un cik lielu nozīmi šo ekonomiskās drošības problēmu risināšanā iedzīvotāji piešķir valstij un pašvaldībai, kā arī aprakstīt atšķirības un to iespējamās cēloņus, kas vērojamas dažādu Latvijas pašvaldību iedzīvotāju ekonomiskās drošības uztverē.

Kas paveikts ekonomiskās drošības izpētē?

Ekonomiskā drošība ir viena no jomām, kurā tiek veikti gan regulāri sabiedrības attieksmes mērījumi, gan arī ekonomisko indikatoru apkopošana un analīze, kas nepieciešamas, lai izprastu indivīda drošības subjektīvo uztveri.

⁴ Tamošiūnienē, R. & Munteanu, C. (2015). *Current research approaches to economic security*, pp. 62–65. 10.4995/ICBM.2015.1537.

⁵ Roberto Dell'Anno (2009). Tax evasion, tax morale and policy maker's effectiveness. *The Journal of Socio-Economics*, 38(6), pp. 988–997. Pieejams: <https://doi.org/10.1016/j.socec.2009.06.005>.

Ar augstu regularitāti un pēc vienotas metodoloģijas iedzīvotāju un uzņēmēju viedokļa aptaujas un noskaņojuma mērījumi tiek veikti visā Eiropas Savienībā (ES). Tas ļauj šajā pētījumā iegūtos datus un viedokļus salīdzināt ar līdzīgu pētījumu datiem. Šajā pētījumā par būtisku atskaites punktu var uzskatīt 2019. gada rudenī Eurobarometra (*Eurobarometer*) veikto ES iedzīvotāju aptauju par nozīmīgākajiem draudiem, ar kuriem saskaras ES un tās dalībvalstis.⁶ Aptaujā ES iedzīvotājiem tradicionāli tikai uzdoti jautājumi par ekonomisko situāciju un diviem lielākajiem draudiem, ar ko nākas saskarties ES kopumā un dalībvalstīs atsevišķi.

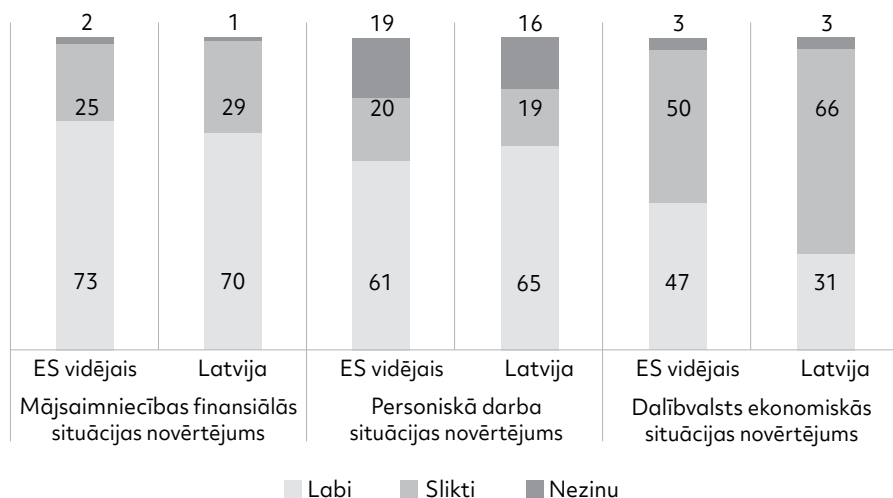
1. attēlā ir redzams, ka Latvijas iedzīvotāji savu personisko situāciju vērtē līdzvērtīgi kā visi ES dalībvalstu pilsoņi (darba jomā pat nedaudz augstāk), tomēr kopējo valsts situāciju vērtē negatīvāk.

Ja salīdzina aptaujā norādītās atbildes un jautājumiem par galvenajām problēmām, ar ko saskaras ES kopumā un attiecīgā dalībvalstis, redzams, ka Latvijas iedzīvotāji ekonomikas jomas problēmas uztver prioritārāk nekā ES iedzīvotāji, ja jautājums ir par pašu dalībvalsti, nevis ES kopumā. Aptaujā tika piedāvāti 13 dažādi atbilžu varianti par aktuālāko ES problēmu, un seši no tiem ir saistīti ar ekonomisko drošību plašākā izpratnē (ekonomiskā situācija, dalībvalstu publisko finanšu stāvoklis, nodarbinātība, inflācija / augošās izmaksas, pensijas, nodokļi).

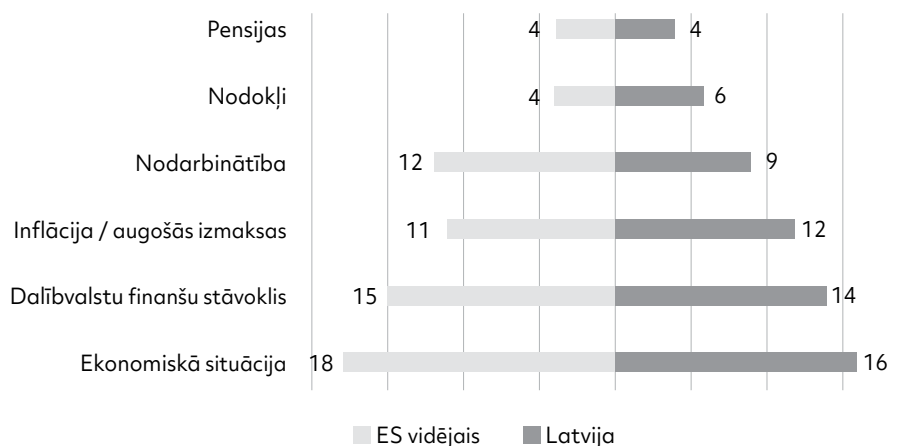
2. attēlā redzams, ka, salīdzinot ar ES valstīm kopumā, Latvijā iedzīvotāju viedoklis par problemātiskākajiem jautājumiem ekonomiskās drošības jomā būtiski neatšķiras no ES dalībvalstu iedzīvotāju viedokļa vidēji, – tādu iedzīvotāju skaits, kuri ar ekonomiku saistītus jautājumus min starp ES nozīmīgām problēmām, ir bijis līdzīgs un nedaudz zemāks nekā Eiropas Savienībā kopumā, vienlaikus nedaudz pesimistiskāk viņi vērtē nodokļu sistēmas problēmas, bet nedaudz optimistiskāk – nodarbinātības situāciju.

3. attēlā atspoguļoti ES dalībvalstu lokālie kritiskie jautājumi, kuri, pēc iedzīvotāju domām, ir visnozīmīgākie un ir saistīti ar ekonomikas jomu. Ja salīdzina ar ES vidējo situāciju, tad redzams, ka jautājumi, kas saistīti ar ekonomiku un finansēm, vairāk satrauc Latvijas, nevis citu valstu iedzīvotājus. Kā galveno kritisko problēmu Latvijā 43% tās iedzīvotāju norādījuši “Veselību un sociālo drošību”. Kā otru galveno – inflāciju / augošās izmaksas (29%), savukārt 3. vietā ir nodokļi (24%, tas ir 2. augstākais rādītājs ES aiz Lietuvas, ar kuru kopā Latvija ir vienīgās dalībvalstis, kuru iedzīvotāji norādīja uz nodokļiem kā starp trim galvenajiem problemātiskajiem jautājumiem). Analogas

⁶ European Commission (2018). *Europeans' attitudes towards cyber security*. Pieejams: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/468848fa-49bb-11ea-8aa5-01aa75ed71a1>

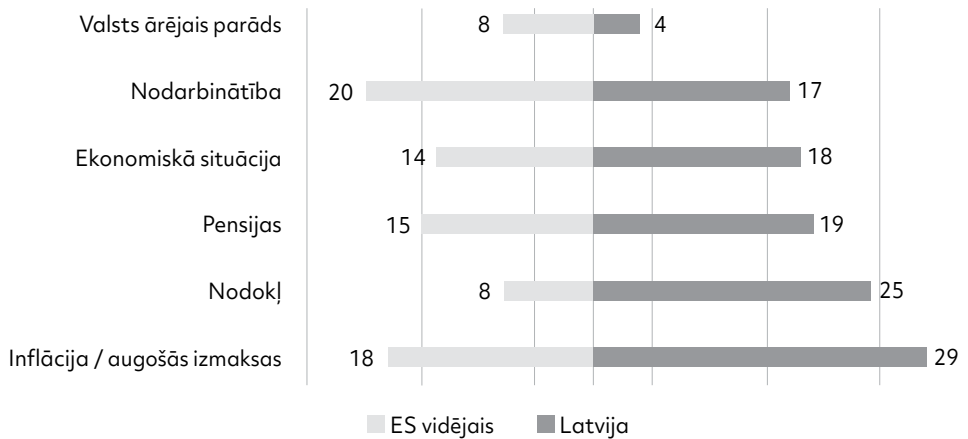
1. attēls. Iedzīvotāju ekonomiskās situācijas novērtējuma salīdzinājums starp ES dalībvalstu vidējo un Latviju, %

2. attēls. Ekonomikas jomas galvenie jautājumi, ar ko pašlaik saskaras Eiropas Savienība kopumā, iedzīvotāju vērtējumā, %

būtiskākās problēmas Latvijas iedzīvotāji bija minējuši arī 2019. gada pavasarī Eiropas aptaujās, turklāt nodokļu sistēma kā problēma 2019. gada pavasarī Latvijā, salīdzinot ar citām ES dalībvalstīm, tika minēta visbiežāk.⁷

⁷ Eurobarometer 91 (2019. gada pavasaris). Pieejams: https://data.europa.eu/euodp/lv/data/dataset/S2253_91_5_STD91_ENG

3. attēls. **Ekonomikas jomas galvenie jautājumi, ar ko pašlaik saskaras ES dalībvalstis, to iedzīvotāju vērtējumā, %**

Padziļinātāku ieskatu apsvērumos, kuri Latvijas iedzīvotājus mudina ekonomiskās drošības problēmas uzskatīt par kopumā sev nozīmīgākām, nekā uzskata citu ES valstu iedzīvotāji, sniedz arī vairāki Latvijā veikti pētījumi un sabiedriskās domas aptaujas, kur norādīts, ka, gan pēc pašu iedzīvotāju, gan arī pēc ekonomistu vērtējuma, Latvijā ir salīdzinoši augsts iedzīvotāju nabadzības risks un ienākumu nevienlīdzība. 2019. gada aprīlī publicētais Centrālās statistikas pārvaldes pārskats par ienākumiem apliecina, ka, par spīti vidējās algas pieaugumam tautsaimniecībā, aug arī to iedzīvotāju skaits, kas ir pakļauti nabadzības riskam, – šis rādītājs 2019. gadā sasniedzis 23,3% pretstatā 19% 2010. gadā. Lai gan 2020. gada janvārī publicētie analogiskie pētījuma dati uzrāda nelielu uzlabojumu un nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju skaita samazināšanos līdz 22,9%, rādītājs joprojām ir vērtējams kā augsts.

Nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju grupu padziļināta analīze norāda uz to, ka šādu iedzīvotāju īpatsvars visstraujāk palielinās pensijas vecumu sasniegušu cilvēku vidū, savukārt tas samazinās gados jauniem cilvēkiem ar bērniem un vienas personas mājsaimniecībām darbaspējīgajā vecumā. Kā būtiskas nabadzības risku raksturojošas pazīmes pētījumā var identificēt augstu sociālo transfertu īpatsvaru mājsaimniecību ieņēmumu grozā, jo kopumā sociālo transfertu apjoma pieaugums ir lēnāks nekā daudzu citu makroekonomisko rādītāju pieaugums, piemēram, vidējo darba algu pieaugums un patēriņa cenu pieaugums, starpības palielināšanās starp vienam mājsaimniecības loceklim nepieciešamo un faktiski pieejamo ienākumu apjomu (555 EUR pretstatā 488 EUR) ļoti būtiskā skaitā mājsaimniecību (aptuveni 70% no visām

mājsaimniecībām). Tāpat arī jāmin pazīme, kas ir raksturīga augstam nabadzības riskam, – iedzīvotāju nespēja segt neparedzētus izdevumus un finansēt ilglietojamo patēriņa preču iegādi, piemēram, mēbeļu iegādi.⁸

Veiktie pētījumi par nabadzības riskam pakļauto iedzīvotāju skaitu ir būtiski, jo, pirmkārt, tie ļauj precizēt iedzīvotājiem aktuālās problēmas un iegūt vispārīgu ieskatu par iedzīvotāju attieksmi pret tām un, otrkārt, tie ļauj arī identificēt un nodalīt vairākas atsevišķas iedzīvotāju grupas, kurām ir atšķirīgas ekonomikas drošības problēmas, un padziļināti novērtēt šo sabiedrības grupu atbildes jau tālākajā pētījuma gaitā. Iepriekšējie pētījumi par nabadzības risku ļauj izcelt divas būtiski atšķirīgas iedzīvotāju grupas, kurām aktuālie ekonomiskās drošības izaicinājumi ievērojami atšķiras, – ekonomiski aktīvos iedzīvotājus darbaspējīgā vecumā, kā arī ekonomiski mazāk aktīvo sabiedrības daļu, piemēram, pensiju saņēmējus un atsevišķos gadījumos mājsaimniecības ar bērniem, kurās ir tikai viens pieaugušais, kā arī iedzīvotājus ar zemāku izglītības un profesionālās sagatavotības līmeni. Atsevišķi ir vērtējams apstāklis, ka atbilstoši pētījumu rezultātiem joprojām satraucoši augsts ir arī tādu iedzīvotāju īpatsvars, kuru mājsaimniecības, par spīti aktīvai dalībai darba tirgū, gūst ieņēmumus tikai minimāli nepieciešamajā apjomā uz vienu mājsaimniecības locekli vai pat zem šī apjoma.

Ekonomiskās drošības jēdziens

Ekonomisko drošību kā vienu no drošības politikas aspektiem plašāk un padziļinātāk ir definējis angļu politologs, drošības jautājumu pētnieks Barijs Buzans (*Barry Buzan*), kurš zināmā mērā pārskatīja tradicionālo pieeju ekonomiskās drošības izpratnei par to, ka ekonomiskā drošība ir, pirmkārt, valsts ekonomiskā kapacitāte nodrošināt nepieciešamo finansējumu aizsardzības spējām un militārajam sektoram. Buzans ekonomisko drošību saista ar pieeju svarīgākajiem resursiem, finansēm un tirgiem, kuri ir nepieciešami, lai valstī nodrošinātu pieņemamu labklājības un varas līmeni.⁹ Vienlaikus autors atzīmē ekonomiskās drošības abstrakto un nekonkrēto raksturu, uzsverot, ka ekonomiskās drošības izpratnes definēšanu konkrētā valstī var ietekmēt gan atsevišķu iesaistīto pušu attiecības ar tirgu, gan individuālās vēlmes, gan arī dialogs starp iesaistītajām pusēm, politikas veidotājiem, piemēram, valsts pārvaldes

⁸ Vairāk nekā trešdaļa mājsaimniecību nemaina mēbeles, kad tās ir nolietotas, ap 60% mājsaimniecību 2018. gadā nevarēja atļauties segt neparedzētus izdevumus līdz 320 eiro.

⁹ Buzan, B. (1991a). *People, States, and Fear: The National Security Problem in International Relations*. Wheatsheaf Books Ltd.

struktūrām un politiskajām organizācijām, un ekonomiski aktīvo sabiedrības daļu, darba devējiem unņēmējiem.¹⁰

Savukārt Amerikas Universitātes Starptautiskā dienesta skolas docents Mamuka Cereteli (*Mamuka Tsereteli*) uzsver ekonomisko drošības ilgtermiņa pieeja ekonomiskajām iespējām tirgū un nepieciešamajiem resursiem, ieskaitot cilvēkus, kapitālu, enerģiju, ūdeni, tehnoloģijas un izglītību.¹¹ Vienlaikus pētnieks lielu nozīmi piešķir arī ekonomiskajai brīvībai, proti, sabiedrības locekļu tiesībai un iespējām brīvi izvēlēties savas ekonomiskās aktivitātes, kā arī valsts spējai īstenot politiku, kas stabilizē ekonomiku un labklājību. Treškārt, Cereteli kā būtisku ekonomiskās drošības aspektu saskata arī valsts spēju aizstāvēt savas un tās iedzīvotāju un uzņēmēju ekonomiskās intereses attiecībā ar citām valstīm. Tāpat pētnieku, piemēram, Brendas Horiganas (*Brenda L. Horrigan*) un Teodora Karasika (*Theodore Karasik*), darbos ekonomiskā drošība tiek cieši saistīta arī ar citu drošības politikas jomu veiksmīgu īstenošanu – tiek uzsvērts, ka ekonomiskās drošības samazinājums negatīvi ietekmē, piemēram, sociālo drošību, samazina sabiedrības uzticēšanos valsts pārvaldei un vēlētajiem politiķiem, kā arī var pamudināt sabiedrību mazāk aktīvi atbalstīt valsts īstenoto politiku ārējās drošības jomā (var būt spiediens samazināt aizsardzības izdevumus vai pārskatīt valsts īstenoto ārpolitiku attiecībā ar ārpolitiskajiem partneriem).

Tāpēc šajā pētījumā ekonomiskās drošības uztveres analīzei, balstoties uz iepriekš aprakstītajiem datiem un teorētiskajiem pētījumiem, ir izvēlēti šādi sabiedrības ekonomiskās drošības uztveres aspekti ar attiecīgajiem pamatojumiem:

- 1) iespējas brīvi iesaistīties darba tirgū un nodarboties ar uzņēmējdarbību** – liecina par iedzīvotāju ekonomisko pratību, tautsaimniecības spēju pielāgoties iekšējām un ārējām pārmaiņām, kā arī valsts ekonomisko izaugsmi un iedzīvotāju ienākumu līmeni;
- 2) tautsaimniecības struktūras ilgtermiņa spēja pielāgoties lokālām un globālām pārmaiņām** – diversificētām valstu ekonomikām ir ievērojami augstāka spēja pārvarēt krīzes, jo būtiskākā daļa no tām parasti smagāk skar atsevišķas tautsaimniecības nozares. Piemēram,

¹⁰ Buzan, B., Waeber, O. and de Wilde, J. (1998). *Security: A New Framework for Analysis*, Lynne Rienner Publishers, Inc, Boulder, Colorado.

¹¹ Tsereteli, M. (2008). *Economic and Energy Security: Connecting Europe and the Black Sea-Caspian Region*. Central Asia-Caucasus Institute and Silk Road Studies Program, Singapore. Pieejams: http://www.silkroadstudies.org/resources/pdf/SilkRoadPapers/2008_03_SRP_Tsereteli_Energy-Black-Sea.pdf [Skatīts 30.04.2020.]

lauksaimniecības nozari proporcionāli būtiskāk skar tieši dabas apstākļi, savukārt tūrisma un naftas ieguves nozares – drošības situācijas pasliktināšanās, tāpēc no valstu ekonomiskās stabilitātes viedokļa ir būtiski, lai tās lielāko daļu nodarbinātības un ieņēmumu neveidotu viena šauri specifiska ekonomiskā aktivitāte;

- 3) **valsts spēja ierobežot globālu ekonomisko norišu negatīvo ietekmi uz tautsaimniecību un spēja gūt pēc iespējas lielāku labumu no pozitīvām globālām ekonomiskām norisēm** – raksturo kopējo ekonomiskās politikas efektivitāti un elastību, piemēram, spēja un gatavība novērtēt ārējo konkurētspēju noteicošos faktorus un veikt tiem atbilstošas korekcijas normatīvo aktu bāzē un faktiskajā valstu rīcībpolitikā, piemēram, veicinot ārējo tirdzniecību ar jauniem ārējās tirdzniecības partneriem;
- 4) **nodokļu sistēmas un publiskās pārvaldes ietekme uz uzņēmējdarbību un ekonomisko aktivitāti** – priekšnosacījums tam, lai valstī veidotos uzņēmējdarbībai labvēlīga vide un lai iedzīvotāju vērtējumā nodokļu slogs un tiesiskais regulējums motivētu individuus sākt patstāvīgu uzņēmējdarbību vai profesionālo darbību augsti atalgotā tautsaimniecības jomā;
- 5) **valsts sociālo transfertu sistēma** – pensija un pabalsts sociāli neaizsargātākajai daļai ir galvenais vai nereti vienīgais ienākumu avots. Šīs sistēmas efektīva funkcionalitāte veicina iedzīvotāju daļas izklūšanu no nabadzības riska zonas;
- 6) **finanšu sistēmas drošība un spēja iegūt finanšu aizdevumu, uzkrājumus** – kredītiestāžu sistēmu drošība ir būtiska, lai garantētu iedzīvotājiem drošību. Savukārt informācija par finanšu aizdevumu pieejamību ilgtermiņa lietošanas preču un mājokļu iegādei sniedz salīdzinoši objektīvāku ieskatu par to, cik stabili, prognozējami un pietiekami primāro vajadzību apmierināšanai ir iedzīvotāju ienākumi. Turklāt spēja saņemt finanšu aizdevumu mājokļa iegādei būtiski ietekmē arī indivīda nākotnes ekonomiskās drošības novērtējumu, jo mājokļa iegādi ar finanšu aizdevumu palīdzību var uzskatīt par iespēju vairot ekonomisko labklājību, savukārt mājokļa īre lielākajā daļā gadījumu tikai apmierina indivīda primārās vajadzības, nenodrošinot ekonomisko resursu uzkrāšanas iespēju.

Latvijas iedzīvotāji par ekonomisko drošību

Pētījuma gaitā fokusa grupās iegūtie iedzīvotāju viedokļi apstiprināja citos pētījumos gūtos novērojumus par to, ka Latvijas iedzīvotāji ekonomisko drošību uzskata par vienu no nozīmīgākajiem drošības aspektiem un kopumā dažādās fokusa grupās iegūtie iedzīvotāju viedokļi norāda, ka ekonomiskās drošības uztveres atšķirības iedzīvotāju vidū dažādās pašvaldībās un reģionos ir nebūtiskas. Praktiski visās fokusa grupās uz jautājumu “Ko jums nozīmē drošība?” bieži tika saņemtas tādas atbildes kā “ekonomiskā stabilitāte”, “finansciālā drošība”, “materiālā stabilitāte un fiziskā drošība”. Ekonomiskā stabilitāte kā drošība tika minēta astoņās no 12 fokusa grupām,¹² kļūdamā par vienu no visbiežāk sastopamajām frāzēm.

Iedzīvotāji izsaka neapmierinātību ar algām, pensijām, pabalstiem, nodokļu politiku un citiem faktoriem. Turklāt ekonomiskā sektora nozīmīgums parādās arī, vērtējot situāciju citu jomu drošībā, piemēram, sociālajā drošībā, vides drošībā, militārajā drošībā, jo tiek uzsvērts, ka ekonomiskā drošība ir būtiskākais priekšnosacījums tam, lai sabiedrība un valsts pārvaldes struktūras spētu veikt nepieciešamos pasākumus vides un dabas katastrofu apdraudējumu novēršanai, militāro draudu samazināšanai un sociālās drošības instrumentu stiprināšanai.

Virietis, Aizkraukle: Klimata pārmaiņas neuztveru kā draudu savai personiskajai drošībai. Nešķiet, ka tas uz mani attiecas, un neuzskatu, ka tā būtu Latvijā ļoti milzīga problēma. Latvijai tas drīzāk noteiktās jomās nāktu par labu. Palielināsies ražība, pazemināsies cilvēku slimošana ar ziemas perioda slimībām. Mazāki rēķini par apkuri.

Virietis, Jaunjelgava: Cilvēk' iestājas NBS dēļ naudas.

Neskatoties uz ekonomiskās drošības jautājumu augsto prioritāti praktiski visās pašvaldībās, kurās tika veikts pētījums, dažās ievērojami atšķirās izpratne par nozīmīgākajām problēmām un resursu pieejamību to risināšanai – pašvaldībās ar augstākiem vidējiem ienākumiem un zemāku bezdarba līmeni (Aizkraukle, Rīga) iedzīvotāji starp būtiskākajām problēmām minēja nodokļu sistēmu, uzņēmējdarbības vidi, stabilu finanšu sistēmu, kā arī darbaspēka emigrāciju, savukārt pašvaldībās ar salīdzinoši augstāku bezdarba līmeni (Rēzekne, Daugavpils) būtiskas problēmas bija atsevišķu ekonomikas sektoru darbības rezultāti (piemēram, transporta nozare), darba vietu skaits, iedzīvotāju emigrācija, kā arī zema minimālā alga.

¹² Aizkraukle, Ādaži, Daugavpils, Madona, Ļaudona, Rīga, Rēzekne, Talsi.

Tālāk tiek sīkāk aprakstīti iegūtie rezultāti pa dažādām ekonomikas jomām, kuras iedzīvotāji fokusa grupās minējuši visbiežāk, – finanšu un banku sistēma, darba tirgus, nodokļu sistēma un administratīvais slogs, publiskās investīcijas, reģionālās attīstības politika, kā arī sociālās apdrošināšanas sistēmas darbība.

Ekonomiskā stabilitāte – ienākumi un uzkrājumi

Kā atsevišķs ekonomiskās drošības riska faktors, kuru salīdzinoši bieži pieminējuši iedzīvotāji lielākajā daļā pašvaldību, ir ekonomiskā stabilitāte, kas tiek saistīta gan ar iedzīvotāju un uzņēmēju iespējām veikt aizņēmumus un veidot uzkrājumus, gan ar iedzīvotāju iespējām izpildīt uzņemtās saistības. Kopumā finanšu sektora stabilitāte iedzīvotāju skatījumā ir apmierinoša. Lai gan finanšu sektorā ir vērojami skandāli un ekonomiskās grūtības, iedzīvotāji riskus, kas ir saistīti ar kredītiestāžu darbu, vērtē kā iespējamus, tomēr maz ticamus. Kredītiestāžu darbības satricinājumu risks iedzīvotāju vērtējumā ir uzskatāms par zemu galvenokārt tāpēc, ka finanšu sektors daļēji tiek uzraudzīts arī Eiropas Savienības līmenī, turklāt valsts noguldījumu garantiju sistēma būtiski samazina iedzīvotāju riskus saistībā ar uzkrājumu drošību kredītiestādēs.

Savukārt par kritisku problēmu tiek uzskatīta iedzīvotāju nespēja pildīt savas saistības, it īpaši īstermiņa kredītu gadījumā, un, pēc aptaujāto domām, salīdzinoši liberāla valsts un uzņēmēju politika ir veicinājusi nesamērīgi dārgu un pārāk viegli pieejamu kredītu izsniegšanu iedzīvotājiem, šādi apdraudot sabiedrības ekonomisko drošību, veicinot mazāk turīgo sabiedrības locekļu maksātspēju un sekojošu emigrāciju. Iedzīvotāji nereti norāda uz to, ka ekonomiskā stabilitāte ir galvenā problēma, jo

- a) *ja nebūs līdzekļu, cilvēkus vieglāk pamudināt uz kaut kādām darbībām;*
- b) *tie, kas aizbrauc [strādāt uz ārzemēm], negrib mainīt ekonomisko stabilitāti pret dzimtenes mīlestību.*

Vairākās fokusa grupās (piemēram, Ādažos, Jaunjelgavā un Aizkrauklē) pensijas vecuma iedzīvotāji norādīja, ka kopumā ilgtermiņā neuzticas valsts pensiju sistēmai, jo prognozē, ka migrācijas rezultātā pakāpeniski samazinoties darbspējīgo iedzīvotāju skaitam valstī, budžeta ieņēmumi kļūs nepietiekami, lai nodrošinātu pensiju sistēmas tālāko darbību. Tāpat atsevišķās fokusa grupās (piemēram, Aizkrauklē) tika kritizēta pansionātu kvalitāte. Bez tam četrās fokusa grupās respondenti arī norādīja, ka nākotnē būtiski nepaļaujas uz iespēju, ka iztikai nepieciešamos līdzekļus vecumdienās varētu nodrošināt tuvinieku, piemēram, bērnu, atbalsts. Atsevišķos gadījumos iedzīvotāji atzīst, ka ilgtermiņā ekonomisko drošību veicinātu arī uzkrājumu veidošana, tomēr,

viņuprāt, nepietiekamu ienākumu dēļ šobrīd šādas iespējas ir ierobežotas lielai daļai sabiedrības. Kopumā pašvaldībās arī izskan iedzīvotāju viedoklis, ka minēto iemeslu dēļ kopumā iedzīvotāju labklājība var pasliktināties, – kā norāda kāda intervēta sieviete no Talsiem, *nabadzība plauks*. Vienlaikus pietiekami bieži izskan iedzīvotāju viedokļi arī par to, ka ekonomiskās drošības nodrošināšana lielā mērā ir arī viņu pašu atbildība un par savu ekonomisko labklājību un ienākumiem iedzīvotājiem ir jā rūpējas, plānojot savu nākotnes karjeru un izvēloties arī dzīvesvietu. Piemēram, vīrietis no Madonas uzsver, ka daļa iedzīvotāju, ņemot vērā atalgojuma apsvērumus, labprāt iestājas Nacionālajos bruņotajos spēkos.

Ir vērojams arī, ka pašvaldībās ar augstāku dzīves līmeni un zemāku bezdarbu iedzīvotāji biežāk uzskata, ka ekonomiskā labklājība un ekonomiskā drošība primāri ir uzskatāmas par indivīda atbildību, ieskaitot uzņēmējdarbību, darba vietu radīšanu, noteikta ienākumu līmeņa uzturēšanu, savukārt valstij un pašvaldībai ir jānodrošina nepieciešamie priekšnosacījumi, lai indivīds spētu sevi ekonomiski realizēt, veicinot iedzīvotāju iesaistīšanos uzņēmējdarbībā vai arī augstas profesionālas kvalifikācijas iegūšanu.

Savukārt pašvaldībās ar zemāku ienākumu līmeni un augstāku bezdarba līmeni iedzīvotāji salīdzinoši biežāk ir pauduši viedokli, ka viņu ekonomiskā labklājība un uzņēmējdarbības attīstība ir primāri valsts un pašvaldību atbildība, kurām ideālā gadījumā būtu jāgarantē iedzīvotāju spējām un prasmēm atbilstošu darba vietu pieejamība. Pamanāmas bija arī atšķirības, kā iedzīvotāji izprot uzņēmējdarbības nozīmi ekonomikas drošības veicināšanā, – pašvaldībās ar augstu ienākumu līmeni un zemu bezdarbu uzņēmējdarbība tika primāri uztverta kā nozīmīgākais ekonomiskās labklājības un drošības dzinējspēks un neatņemama kopējās saimnieciskās dzīves sastāvdaļa, turpretī pašvaldībās ar augstāku bezdarbu biežāk vērojama pretrunīga un duāla attieksme, uzņēmēji nereti tiek pretnostatīti darba ņēmējiem, tiek uzsvērts īpašs uzņēmēju pienākums rūpēties par pārējo sabiedrību līdzīgi kā valstij un pašvaldībām un netieši pausts viedoklis, ka valstij un pašvaldībām ir jāuzrauga, lai uzņēmēji šo pienākumu pildītu.

Respondenti no Gulbenes: *Darbu nevar atrast, tāpēc padomju laiks bija mierīgāks.*

Jādomā pašvaldībām, valstīm, kā taisīt darba vietas, nevis izklaides vietas.

Finanšu sektors ir visnestabilākais. Privāto firmu aiztāisa ciet – darbinieki zaudē darbu. Valsts darbinieku sektorā situācija it kā ir stabilāka/drošāka.

Pretrunīgāks viedoklis ir par pabalstiem, kas tiek izmaksāti nenodarbinātām personām. Lai gan tiek kritizēta indivīdu ienākumu un uzkrāšanas

iespējas kopumā valsts līmenī, tieši pabalstu izmaksāšana tiek kritizēta kā pārāk dāsna un izšķērdīga, jo neveicina nodarbinātību, tieši pretēji – motivē cilvēkus nestrādāt, jo finansiālais papildu ieguvums strādājot ir salīdzinoši neliels. Tāpat tiek vēltīta kritika dažādu kursu rīkošanai, kuru primārais mērķis – samazināt bezdarbu – netiek sasniegts. Tos uztver kā pabalsta iegūšanas veidu. Turklāt šo kursu rīkotāji/pasūtītāji nepēta, kādas prasmes kursus var apgūt un kāds ir to pieprasījums darba tirgū. Šāds viedoklis ir novērojams tieši mazākās pašvaldībās – Ādažos, Gulbenē, Madonā, Rēzeknē.

*Nepamatotas pabalsta izmaksas. Saņems cilvēks 100 EUR un nestrādās!
Kāpēc man strādāt par 400 EUR, ja es varu saņemt pabalstus par 200–300 EUR.
Neatbalstu 9 mēnešu ierobežojumus.*

Valsts pārvalde un nodokļi

Savukārt salīdzinoši vienota izpratne iedzīvotāju vidū ir bijusi par nodokļu sistēmu un uzņēmējdarbības vidi, kuras visās pašvaldībās ir novērtētas kā ekonomisko un sociālo drošību apdraudošs faktors. Fokusa grupās nodokļu sistēmas kritizēšana bija visregulārāk sastopama, tā tika kritizēta lielākajā daļā pašvaldību. Lai gan iedzīvotāji uzskata, ka Latvijā nodokļu likmes ir augstas un tās kavē gan iedzīvotāju labklājības uzlabošanu, gan arī uzņēmējdarbības attīstību, vairāk tika kritizēta nodokļu politikas nestabilitāte un regulārās izmaiņas. Balstoties uz šo viedokli, iedzīvotāji visos Latvijas reģionos uzskata, ka ekonomiskās drošības veicināšanai nodokļu likmes būtu samazināmas un būtu jāizvairās no biežām nodokļu likmju izmaiņām.

Sieviete darbspējas vecumā: Latvijā ir liela dārdzība (nodokļi, pārtika, komunālie). Tas apdraud personīgo drošību.

Respondents, Jaunjelgava: Būtu forši, ja grozītu nodokļus tikai piecos gados reizi. Sieviete darbspējas vecumā, Talsi: Lielus nodokļus maksāt tagad es neredzu jēgu, jo valstī ir nestabila nodokļu sistēma. Reforma pēc reformas, es viņiem neuzticos pilnībā. Nav ticības nodokļu un pensiju sistēmai. Katram savā zekē.

Pensionārs, Talsi: Nodokļiem nav perspektīvas. Nāks jauna reforma un atkal nodokļu politiku mainīs.

Uzņēmēja, Rīga: Valstī kopumā nav paredzamības un plānveidības. Nevienā no līmeņiem nevar paredzēt, kas notiks.

Savukārt uzņēmējdarbības vides jomā ekonomisko drošību lielākajā daļā pašvaldību negatīvi ietekmē administratīvais slogs un birokrātija. Turklāt uzņēmējs no Talsiem norāda, ka mazinās iedzīvotāju vēlme pildīt nodokļu saistības:

Valsts līmeņa korupcija ir milzīgs apdraudējums. Kāda jēga mums visiem maksāt nodokļus – pilnīgs bezceris. It kā tiek apsūdzētas personas, bet nekas nenotiek. Korupcija grauj vēlmi maksāt nodokļus.

Banku sektors un to pakalpojumu pieejamība

Kā atsevišķs ekonomiskās drošības riska faktors vairāku iedzīvotāju atbildēs minēts arī finanšu sektors – kredītiestādes un to darbība. Vairāki iedzīvotāji uzsver, ka finanšu sektorā iepriekš vērotie skandāli un arī kredītiestāžu maksātnespējas gadījumi risku, ka Latvijas ekonomisko stabilitāti un iedzīvotāju ekonomisko drošību var apdraudēt satricinājumi banku sektorā, vērtē kā ticamu. Tomēr vienlaikus iedzīvotāji atzīst, ka kopumā riski, kas ir saistīti ar kredītiestāžu un finanšu sistēmu, ir samazinājušies Eiropas Savienības līmeņa kredītiestāžu uzraudzības ieviešanas, kā arī vienotās valūtas – eiro – ieviešanas dēļ. Tāpat atzinīgi tiek vērtēti garantiju fonds un nerezidentu naudas samazinājums.

Vairāku pašvaldību iedzīvotāju vērtējumā savukārt par risku finanšu un kredītiestāžu sistēmu darbībai tiek uzskatīts fakts, ka lielākā daļa Latvijas kredītiestāžu pieder ārvalstu investoriem, – izskan viedoklis par to, ka ārvalstu kapitāla klātbūtne kredītiestādēs ierobežo valsts pārvaldes institūciju iespējas ietekmēt un kontrolēt to darbību sabiedrības interesēs, piemēram, ārkārtas gadījumos, kad iedzīvotājiem masveidā var rasties nepieciešamība pēc skaidras naudas. No tā var secināt, ka kopumā iedzīvotāju vērtējumā valsts ekonomisko drošību veicinātu arī ciešāka valsts kontrole pār kredītiestāžu darbību vai pat valstij piederošas kredītiestādes darbības atjaunošana. Vienlaikus atsevišķi iedzīvotāji atzīst, ka kopumā kā pozitīvu, ekonomisko drošību veicinošu apstākli vērtē to, ka Latvijas lielākās bankas pieder investoriem no Skandināvijas valstīm.

Virietis, Ādaži: Banku darbības apdraudējums ir pieredzēts, jo nevar izņemt naudu. Ir bijuši tādi gadījumi. Saprātām, ka jebkurā mirklī var pazust nauda. Bezskaidras naudas norēķini ir drauds.

Virietis, Gulbene: Lielākās bankas ir apdraudējums, jo tās nav Latvijas bankas. Finansiālās drošības nav, ja to skatītu no banku sektora.

Sieviete, Ādaži: Es uzskatu, ka skandināvu bankas ir pozitīvi, jo 2008. gadā pārstāja dot kredītus, bet tomēr SEB banka deva.

Kā papildu risks tiek atzīmēta banku filiāļu darbību apturēšana/samazināšana mazajās pašvaldībās un neapmierinātība ar bankomātu pieejamību. Kopumā vērtējams, ka iedzīvotājiem ir būtiska kontrole pār iespēju tikt pie skaidras naudas līdzekļiem.

Vīrietis, Gulbene: *Bankomāti ir, bet SEB filiāle no 5 dienām pārgāja uz 3 dienām. Citadele tikai vienīgā palikusi. Bet šāda samazināšanās ir visur reģionā.*

Eiropas Savienības fondi

Pretrunīgu vērtējumu lielākajā daļā fokusa grupu ir guvušas valsts un ES investīcijas uzņēmējdarbībā un ekonomikā. Lielākā daļa aptaujāto uzsver ES investīciju nozīmīgumu, norādot, ka tās ir būtiski veicinājušas infrastruktūras attīstību un nodrošinājušas iedzīvotāju un uzņēmumu ieņēmumus. Tomēr vienlaikus ES investīcijas tiek vērtētas arī kā potenciāls ekonomiskās drošības drauds, jo iedzīvotājos valda viedoklis, ka, mainoties ES politiskajai un ekonomiskajai situācijai un samazinoties ES investīciju apjomam, Latvijas ekonomikas izaugsme var piedzīvot strauju kritumu un iedzīvotāju labklājība var samazināties. Tāpat situāciju var ietekmēt ne tikai ar ES saistīti ārpolitiskie jautājumi, kā to norādījis vīrietis no Madonas:

Ekonomiskā situācija ir stabilāka. Līdz ko problēmas ar Krimu, tā samazinājās eksports uz Krieviju. Trūkst darbaspēks.

[Brexit] kaut vai pastarpināti atstās iespaidu uz Latvijas procesiem. Līdz ko ES vājāka, tā tas negatīvi ietekmē mūs. ES fondi kļūst mazāki.

Ekonomiskā drošība pašvaldībās

Intervijās ar pašvaldību vadītājiem bija novērojama tendence, ka vairāku pašvaldību pārstāvji kā nozīmīgus izcēlušī arī jautājumus, kurus iedzīvotāji retāk minējuši fokusa grupās. Piemēram, pretstatā iedzīvotāju biežāk pieminētajām bažām par nodokļu sistēmas, atalgojuma, valsts pārvaldes politikas un nodokļu sistēmas prognozējamību un banku sektora ietekmi uz ekonomisko drošību, pašvaldību pārstāvji ievērojami biežāk ekonomiskās drošības jomā par prioritāti uzskata jaunu uzņēmumu veidošanu, darba vietu skaita pieaugumu, ekonomisko un sociālo atšķirību starp reģioniem izlīdzināšanu, pieeju ES fondiem, kā arī mājokļu jautājumu risināšanu.

Pašvaldību pārstāvju sniegtajās atbildēs par būtiskākajiem ekonomiskās drošības izaicinājumiem bija vērojama tendence, ka pēc iedzīvotāju skaita mazāko pašvaldību pārstāvji kā būtisku ekonomiskās drošības problēmu min nepmierinošu pakalpojumu pieejamību un ierobežotas ekonomiskās aktivitātes iespējas iedzīvotājiem. Tas veicina iedzīvotāju neaizsargātību un migrāciju. Mazākās pašvaldībās ir mazāk iespēju un līdz ar to cilvēki ir neaizsargātāki, tāpēc biežāk izvēlas migrēt uz ārvalstīm vai citu pašvaldību – tā situāciju raksturo pašvaldību pārstāvji. Piemēram, Gulbenes pārstāvis norāda, ka Gulbene pēc iedzīvotāju skaita un ekonomiskās attīstības rādītājiem atpaliek no tādām

reģionu pilsētām kā Valmiera, tāpēc pašvaldībai ir mazākas iespējas, piemēram, ieviest tādas uzņēmējdarbību veicinošus instrumentus kā biznesa inkubatori vai arī nodrošināt augstākās izglītības iegūšanu Gulbenē. Šie faktori pašvaldības pārstāvja vērtējumā kopumā veicina gados jaunu cilvēku aizplūšanu no mazām pašvaldībām, ko vēl vairāk veicina arī iedzīvotāju atalgojuma līmeņa atšķirības dažādās pašvaldībās. Kopējā labklājības līmeņa izteikto atšķirību izjūt arī pašas pašvaldības, cenšoties piesaistīt sev darbiniekus.

*Algas līmenis zems, bet ne administrācijā. Bet pat pašvaldību darbiniekiem ir zems algas līmenis salīdzinājumā ar citām pašvaldībām.*¹³

Lielāku un ekonomiski attīstītāku pašvaldību priekšrocības, kas veicina sabiedrības ekonomisko drošību, atzīst arī vairāku lielo pašvaldību, piemēram, Daugavpils, Liepājas un Valmieras, pārstāvji. Pēc Valmieras pašvaldības pārstāvju teiktā, lielākām pašvaldībām ir vieglāk veicināt iedzīvotāju ekonomisko drošību un novērst to migrāciju, kā arī piesaistīt darbaspēku un uzņēmējus, arī pateicoties infrastruktūrai un pakalpojumu pieejamībai, piemēram, slimnīcām.

*Slimnīca ir baigais pluss. Cilvēki izvēlas Valmieru [dzīvošanai], jo slimnīca blakus.*¹⁴

Ekonomiskā stabilitāte – ienākumi un uzkrājumi

Intervijas ar pašvaldību pārstāvjiem arī apliecina, ka kopumā viņi ir salīdzinoši labi informēti par to, kādi ekonomiskās drošības izaicinājumi ir nozīmīgākie iedzīvotāju vērtējumā, tomēr daudzos gadījumos pašvaldību redzējums par iespējamajiem problēmu risinājumiem atšķiras no iedzīvotāju viedokļa. Pretstatā iedzīvotājiem, kuri par būtisku problēmu uzskata to, ka trūkst labi atalgo tu darba vietu, vairāku pašvaldību pārstāvji sabiedrības ekonomiskās drošības izaicinājumus saista ar neapmierinošu uzņēmējdarbības aktivitāti un darbaspēka trūkumu, kā arī dažos gadījumos pašvaldības ekonomiskās labklājības atkarību no ierobežota skaita uzņēmumu. Vairāku pašvaldību, piemēram, Aizkraukles, Gulbenes un Talsu, pārstāvji uzsver – pašvaldība par savu nozīmīgāko uzdevumu uzskata piemērotas infrastruktūras izveidi pašvaldības teritorijā, lai ar tās palīdzību radītu labvēlīgus apstākļus uzņēmējdarbības attīstībai, tomēr pašvaldībai pieejamie atbalsta pasākumi nav garantija jaunu uzņēmumu izveidei, – ja sabiedrībai nav intereses par uzņēmējdarbības uzsākšanu vai attīstību, tad pašvaldība to nevar tai uzspiest.

¹³ Padziļinātā intervija ar Gulbenes novada pašvaldības darbinieku.

¹⁴ Padziļinātā intervija ar Valmieras novada pašvaldības darbinieku.

Nav novērojama industrijas attīstība. Gulbenes vājība ir 2–3 spēcīgi uzņēmumi, bet vairāk nekā. Tas atsaucas arī uz citu cilvēku izvēli dzīvot vai nedzīvot Gulbenē. Pašvaldība sper nozīmīgus soļus. Daudz izdarīts infrastruktūras, īpaši ceļu sakārtošanai. Labs, saistošs piedāvājums jauniem uzņēmējiem ir grantu konkurss katru gadu. Konkursa ietvaros turklāt summa cēlās no 3000 EUR atbalsta uz 5000 EUR. Konkrēta pašvaldības iniciatīva.¹⁵

Pašvaldība var jau sakārtot infrastruktūru, bet uzņēmumiem ir jāveido šīs darba vietas. Talsu ģeogrāfiskais novietojums ir plus punkts, infrastruktūra ir sakārtota, pozitīva situācija ir, ka Talsu novadā atrodas biznesa inkubators. Uzņēmēju kopums tiekas ar pašvaldību.¹⁶

Savukārt Aizkraukles pašvaldības pārstāvis atzīst: neskatoties uz to, ka kopējā uzņēmējdarbības aktivitāte pilsētā ir vērtējama kā salīdzinoši laba, ne visos gadījumos uzņēmēji ir ieinteresēti pietiekami aktīvi sadarboties ar pašvaldību un censties izmantot visas tās piedāvātās atbalsta iniciatīvas.

Vairums pašvaldību uzsver, ka par ekonomisko drošību veicinošu faktoru uzskata arī pašvaldības teritorijā esošās uzņēmējdarbības daudzveidību, un uzsver nepieciešamību panākt mazo un vidējo uzņēmēju skaita pieaugumu, šādi sekmējot kopējo pašvaldības iedzīvotāju ekonomisko drošumu. Liepājas pašvaldības pārstāvis norāda, ka pilsētas attīstības vēsturē jau ir pierādīties, ka ļoti lieli, šauri specifiskā uzņēmējdarbības jomā strādājoši uzņēmumi var kļūt arī par sociālekonomiskās drošības risku.

Metalurģis bankrotēja 1. reizi, 1500 darbinieki zaudēja darbu. 2. reizi bankrotēja – 800 cilvēki. Atrada Liepājā citus uzņēmumus. Pār kvalificējās, meklē darbu ārpus Liepājas, pēc tam – Latvijas. Strādājošo skaits pieaudzis no 28 000 līdz 30 000 tagad. Bankrota krīze pārvarēta. Negribam degradētu vidi un primitīvu produktu ražošanu. Modernas, zaļas idejas gribam. Negribam šāda monstra atgriešanos, bet gan vidējus uzņēmumus – maksimums līdz 500 darbiniekiem [vairāki uzņēmumi ir apvienojušies koncernā].

Savukārt Valmieras pārstāvis norāda, ka, veicinot uzņēmējdarbībai labvēlīgas vides attīstību pašvaldības teritorijā, pilsētai ir iespējams panākt ievērojamu ekonomiskās drošības pieaugumu visai sabiedrībai un, piemēram, būtiski samazināt bezdarba līmeni.

Valmierā darba vietas ir ievērojami vairāk kā darbības vecumā cilvēki. Inženiertehniskā infrastruktūra balstīta uz uzņēmējiem, ražotājiem. Gāzes, elektrības

¹⁵ Padziļinātā intervija ar Gulbenes novada pašvaldības darbinieku.

¹⁶ Padziļinātā intervija ar Talsu novada pašvaldības darbinieku.

*infrastruktūra piemērota 19 000 darba vietām, bet iedzīvotāji darba spējas vecumā ir virs 15 000.*¹⁷

Pašvaldības pārstāvis uzsver, ka Valmierai, pateicoties tās izvēlētajai ekonomiskās attīstības politikai un uzņēmējdarbības atbalsta pasākumiem, ir izdevies ne tikai ievērojami uzlabot pilsētas iedzīvotāju nodarbinātības rādītājus, bet arī piesaistīt pilsētā strādājošajiem uzņēmumiem darbaspēku no citiem reģioniem. Raksturojot šo tendenci, pašvaldības pārstāvis uzsver, ka, pēc CSP datiem, Valmierā ir 23 000 iedzīvotāju, bet pie Valmieras ģimenes ārstiem ir reģistrējušies 33 000 iedzīvotāju. Tas norāda uz to, ka savu ikdienu ar Valmieru, visticamāk, saista ievērojami lielāks skaits iedzīvotāju, kuri dzīvo citās pašvaldībās un kurus ir piesaistījušas darba tirgus iespējas. Valmiera savu pilsētplānošanu līdz ar to ir paredzējusi 30 000 iedzīvotāju, ņemot vērā abus šos informācijas avotus.

*3% bezdarbs – tie ir cilvēki, kuri dzīvē nekad nav strādājuši tā kārtīgi. Ik pa brīdim atnāk kāds jauns uzņēmums. .. No apkārtējiem novadiem ap 40% brauc strādāt uz Valmieru. Apsekojumi rāda, ka 30–50 km rādiusā cilvēki ir gatavi braukt uz Valmieru.*¹⁸

Pabalsti un sociālais nodrošinājums

Raksturojot situāciju ar sociālo aprūpi un pabalstiem, pašvaldību pārstāvji uzsver, ka kopumā pašvaldību iespējas sniegt atbalstu iedzīvotājiem, attīstot sociālo infrastruktūru un nodrošinot atbalstu krīzes situācijās, uzlabojas un ka, piemēram, notiek investīcijas sociālās aprūpes centros, lai sniegtu atbalstu pensijas vecuma cilvēkiem. Madonas pašvaldības pārstāvis norāda: lai gan trūcīgo iedzīvotāju skaits samazinās, pašvaldības sociālais budžets un pabalstu apjoms tiek palielināts. Piemēram, pašvaldība ir radusi iespēju palielināt bērna piedzimšanas pabalstu līdz 150 EUR un arī sniegt pabalstu ģimenēm skolas mācību līdzekļu iegādei.

Tomēr vienlaikus pašvaldību pārstāvji atzīst, ka citu sociālās palīdzības instrumentu darbība ne vienmēr ir apmierinoša, piemēram, nodarbinātības veicināšanai paredzētās apmācības un bez darba esošo iedzīvotāju pārkvalificēšanās pasākumi dažkārt ir raksturojami kā nepietiekami efektīvi, jo netiek kontrolēta šo apmācību un kvalifikācijas paaugstināšanas pasākumu efektivitāte un atbilstība tautsaimniecības un uzņēmēju pieprasījumam. Nereti darba meklētājs pat pēc vairāku apmācību kursu beigšanas tomēr neatrod

¹⁷ Padziļinātā intervija ar Valmieras novada pašvaldības darbinieku.

¹⁸ Turpat.

piemērotu darbu un nesniedz atbilstošu pienesumu tautsaimniecībai, uzsver pašvaldībās.

Valsts pārvalde un nodokļi

Vairākās pašvaldībās to pārstāvji, vērtējot kopējo valsts pārvaldes un nodokļu sistēmas ietekmi uz ekonomisko drošību, pauda kritisku viedokli par valsts un pašvaldību reformu plānošanas procesu, norādot, ka bieži vien reformas tiek plānotas, nepietiekami ņemot vērā reģionos vērojamās attīstības tendences un arī nepietiekami izvērtējot to ietekmi uz dažādām ekonomiskajām norisēm reģionos. Kā vienu no problēmām reģionu attīstības plānošanā pašvaldību pārstāvji minēja faktu, ka transporta infrastruktūras un atjaunošanas plānošanā nepietiekami tiek ņemti vērā iedzīvotāju apsvērumi par mobilitāti un plānošanas process netiek pietiekami piesaistīts demogrāfiskās un ekonomiskās aktivitātes tendencēm un prognozēm.

Savukārt, komentējot nodokļu sistēmas efektivitāti, pašvaldību pārstāvji ir atzinuši, ka kopumā pašvaldībām ir salīdzinoši neliela ietekme uz kopējo nodokļu sistēmu un ka pašvaldības kompetencē neietilpst nodokļu sistēmas kopējās efektivitātes kvalitatīvs novērtējums. Tomēr kopumā pašvaldības netiešā veidā izjūt to, ka nodokļu sistēmā ir neapmierinoša ilgtermiņa plānošana.

Pašvaldībai nav ilgtermiņa nodokļu vīzija. Manuprāt, jābūt piecgades plānam.

Vērtējot līdzekļu izlietojuma caurspīdīgumu un pamatotību valsts pārvaldē, pašvaldību pārstāvji pauduši viedokli, ka nodokļu politika un rīkotie iepirkuma konkursi kopumā ir pietiekami caurspīdīgi, tomēr daļai sabiedrības kopumā pietrūkstot kompetences, lai to novērtētu.

Banku sektors un to pakalpojumu pieejamība

Mazākās pašvaldībās satraukumu rada bankomātu trūkums un filiāļu slēgšana, kas ievērojami ierobežo pakalpojumu pieejamību iedzīvotājiem. Pašvaldības uzsver, ka šādos gadījumos notiek pārrunas ar bankām, lai nodrošinātu pakalpojumu nepārtrauktību.

Aizkrauklē ir tikai viens bankomāts, kurš pieejams uz ielas. Jaunjelgavā vispār tikai viens – tas pats aiz slēgtām durvīm.¹⁹

Tomēr pašvaldību pārstāvji apzinās, ka, ņemot vērā demogrāfiskās tendences, bankām nav izdevīgi uzturēt filiāles nerentablās apkaimēs. Madonas pārstāvis norādīja, ka trūkst valstiska mehānisma šai problēmai. Pašvaldību

¹⁹ Padziļinātā intervija ar Aizkraukles novada pašvaldības darbinieku.

vērtējumā iespējamie šīs problēmas risinājumi varētu būt valstij piederošas kredītiestādes vai finanšu pakalpojuma tīkla izveide vai arī normatīvais regulējums, kurš motivētu finanšu pakalpojumu sniedzējus uzturēt šādu infrastruktūru. Gulbenes pārstāvis stāstīja, ko dara pašvaldība, lai pensijas vecuma iedzīvotāji iegūtu skaidrību par banku darbību.

Bibliotēkās daudz dara, lai izglītotu sabiedrības vecāko daļu saistībā ar izmaiņām banku darbībā. Degvielas cenas ir nozīmīgs ekonomikas drauds, jo cilvēkiem ir nepieciešams pārvietoties.²⁰

Eiropas Savienības fondi un ārpolitika

Salīdzinot ar iedzīvotāju fokusa grupās pausto viedokli, pašvaldību pārstāvji ekonomiskās drošības kontekstā ievērojami lielāku nozīmi piešķir atbalsta un investīciju līdzekļu pieejamībai no ES fondiem. Kā norāda pašvaldības, ES kohēzijas politikas ietvaros realizētie projekti tām ir vieni no nozīmīgākajiem instrumentiem attīstības veicināšanai, jo dažos gadījumos tie veido vairāk nekā 66% no pieejamā finansējuma visiem attīstības projektiem. Pašvaldību pārstāvji atzīst, ka, lai gan iedzīvotāji nereti ilgtermiņa budžeta plānošanai un investīciju pieejamībai pievērš maz uzmanības, tomēr kopumā pieejamie līdzekļi pašvaldības attīstībai ir ļoti būtisks priekšnosacījums tās ekonomiskās attīstības veicināšanai, un šī brīža situāciju pašvaldības vērtē ar bažām, norādot uz iespējamo pieejamo līdzekļu samazinājumu nākamajā ES finansējuma plānošanas periodā.

Tiek norādīts, ka, samazinoties šim finansējumam, var apstāties lielākie infrastruktūras projekti, piemēram, ēku atjaunošanas, ēku siltināšanas aktivitātes. Turklāt šobrīd pašvaldībām nav iespēju aizņemt līdzekļus Valsts kasē, un līdz ar to ES kohēzijas politikas projekti ir būtiskākais finanšu instruments pašvaldību attīstībai. Vienlaikus pašvaldību pārstāvji līdz šim sasniegto ES fondu finansējuma ietekmi uz ekonomisko drošību vērtē atzinīgi, uzsverot, ka līdzšinējo projektu realizācijas gaitā ir sekmīgi izdevies iesaistīt arī uzņēmējus un nevalstiskās organizācijas, šādi nodrošinot sabiedrības līdzdalību. Papildus jāatzīmē Rēzeknes pārstāvja paustais par finansiālām atšķirībām starp novadiem, sasaistot to ar ārpolitisko jautājumu.

Latgale dara nepareizi, veidojot labas attiecības ar kaimiņvalstīm. Tas arī ekonomiskajā politikā ir atspoguļots, ka Latgale saņem mazāko finansiālo atbalstu [visiem jau zināms fakts] salīdzinājumā ar citiem reģioniem. Un, protams, ka

²⁰ Padziļinātā intervija ar Gulbenes novada pašvaldības darbinieku.

Šī informācija ir pieejama un cilvēki to ļoti labi saprot, un nekas nenotiek pretējā virzienā.²¹

Mājokļu pieejamība

Kā īpaši būtisku problēmu, kas apdraud sabiedrības ekonomisko drošību un attīstības perspektīvas daudzās pašvaldībās, pašvaldību pārstāvji min mājokļu pieejamību, kas ir saistīta gan ar īrei pieejamo mājokļu trūkumu, gan iegādei pieejamo mājokļu skaitu un jaunu mājokļu būvniecības aktivitāti. Mazās pašvaldības norāda, ka nevar atļauties finansēt jaunu mājokļu celtniecību. Savukārt Valmierā, kurā ir nodarbināts arī relatīvi liels skaits iedzīvotāju no citām pašvaldībām, secināts, ka liela daļa no pilsētas infrastruktūras ir pietiekama, lai pilsētā strādājošos iedzīvotājus izmitinātu arī pašā Valmierā, tomēr nepietiekams ir tieši mājokļu skaits.

Cilvēki fiziski nevar atrast mājokli Valmierā – skolas ir, darbs ir, slimnīca, izklaide ir. Bankas un valsts negrib finansēt mājokļu jautājumus... Fiziski to iedzīvotājus varētu pie sevis dabūt.²²

Pašvaldību pārstāvji sagaida aktīvāku valsts iesaisti šī jautājuma risināšanā un uzsver, ka šobrīd dzīvokļi tiek piešķirti tikai atsevišķām sociālajām grupām, tomēr būtu nepieciešams valsts atbalsts tādām programmām, kas veicina plašāku mājokļu pieejamību visai sabiedrībai, un arī dzīvojamā fonda uzturēšanai.

Pirmkārt, noveco dzīvojamais fonds, kas nozīmē, ka iziet no aprites gan dzīvokļi, gan mājas, un ar kaut ko vajag aizvietot. Un ja mēs plānojam, bet plāni tādi ir – apturēt cilvēku aizplūšanu un sākt palielināt iedzīvotāju skaitu. Tas nozīmē, ka vajag organizēt tādas programmas, kas būtu saistītas ar daudzdzīvokļu māju būvniecību. Mēs pagaidām plānojam piesaistīt privāto kapitālu, un tā konjunktūra ir tāda, ka arī Rēzekne var sev atļauties būt, un tad tā nomas maksa būs atbilstoša, lai cilvēki spētu maksāt, un tā maksa arī segtu visus saistītos izdevumus ar mājas būvniecību un uzturēšanu tālāk. Noteikti šeit ir jābūt valsts politikai, kas stimulēs to.²³

Savukārt, analizējot pašvaldību attīstības plānošanas dokumentus, secināms, ka kopumā pašvaldību pārstāvju intervijās paustie viedokļi lielā mērā ir bijuši atbilstoši arī plānošanas dokumentos izvirzītajām prioritātēm.

²¹ Padziļinātā intervija ar Rēzeknes novada pašvaldības darbinieku.

²² Padziļinātā intervija ar Valmieras novada pašvaldības darbinieku.

²³ Padziļinātā intervija ar Rēzeknes novada pašvaldības darbinieku.

Tā, piemēram, Aizkraukles pašvaldības izstrādātajā attīstības dokumentā “Aizkraukles novada integrētās attīstības programma 2013.–2020. gadam”²⁴ par prioritāti ekonomikas jomā teikts: “Daudzpusīgas ekonomikas, kas vērsta uz ražošanas un pakalpojumu attīstību un pievienotās vērtības palielināšanu, veicināšana, sekmējot gan pilsētvides, gan lauku izaugsmi.” Kopumā iecerētās aktivitātes prioritātes veicināšanai pašvaldība ir izvirzījusi sasniedzamā apjomā un lielāko daļu no tām arī ir sekmīgi īstenojusi, tostarp ielu tīkla optimizāciju, inženierkomunikāciju izbūvi un pilnveidi rūpnieciskajās zonās, uzņēmējdarbībai paredzēto teritoriju attīstīšanu un iekļaušanu pilsētvidē, inženiertehniskās infrastruktūras un ceļu uzlabošanu u. c. Pašvaldība atbilstoši savām izvirzītajām prioritātēm būtisku uzmanību pievēršusi un īstenojusi atbilstošus pasākumus arī darbaspēka pieejamības veicināšanai tās teritorijā, uzsverot, ka sasniegts ir arī rezultatīvais rādītājs pieejamo mācību programmu skaita palielināšanai novadā, galvenokārt nodrošinot mācību programmu skaita palielināšanos Aizkraukles Pieaugušo izglītības un inovāciju atbalsta centrā, kas piedāvā 36 mācību programmas galvenokārt uzņēmēju pieprasītajām specialitātēm darba tirgū.

Savukārt Madonas novadā pašvaldības attīstības plānošanas dokumentā 2013.–2038. gadam²⁵ būtiskākās ekonomiskās attīstības prioritātes ir formulētas atšķirīgi, paredzot mazāk intensīvas aktivitātes uzņēmējdarbības piesaistei tiešā veidā un lielāku atbalstu transporta infrastruktūras attīstīšanai. Šādu attīstības politikas izvēli lielā mērā nosaka arī Madonas novada formulētās uzņēmējdarbības prioritātes. Novads sevi saredz kā teritoriju, kurā augsta prioritāte piešķirta dabas vērtību saglabāšanai un ar dabas resursu apguvi un izmantošanu saistītu nozaru attīstībai, piemēram, mežizstrādei, lauksaimniecībai un tūrismam. Dokumentā gan nav sniegtas tiešas atsauces uz iespējamajiem pašvaldības plāniem aktīvi iesaistīties tādu pasākumu īstenošanā, kuri veicina uzņēmējdarbībai nepieciešamā darbaspēka atrašanu.

Valmieras pašvaldības sagatavotajā dokumentā “Valmieras pilsētas ilgtspējīgas attīstības stratēģija 2015.–2030. gadam”²⁶, līdzīgi Aizkraukles attīstības plānam, liela nozīme ir piešķirta pilsētas uzņēmējdarbības attīstības vēsturisko tendenču saglabāšanai un jaunu ražošanas uzņēmumu plašai piesaistei. Arī šajā gadījumā pašvaldība savu prioritāšu veicināšanai ir izraudzījusi konkrētu aktivitāšu kopumu, tostarp pilsētā pieejamo industriālo teritoriju saglabāšanu

²⁴ Pieejams: http://aizkraukle.lv/wp-content/uploads/2018/01/ap_1_dala.pdf

²⁵ *Madonas novada ilgtspējīgas attīstības stratēģija 2013.–2038. gadam*. Pieejams: https://madona.lv/lat/box/files/PlanosanasDokumenti/attstbas_stratija.pdf

²⁶ Pieejams: <https://www.valmiera.lv/dokumenti/valmieras-pilsetas-ilgtspējigas-attistibas-strategija-2015-2030-gadam/>

un jaunu iespējamo attīstības teritoriju plānošanu, kā arī bijušo industriālo teritoriju revitalizāciju. Uz uzņēmējdarbības atbalstu vērsta pieeja Valmieras pilsētas pašvaldības attīstības plānā ir vērojama arī citās attīstības jomās, piemēram, mājokļu politikā. Pašvaldības plānošanas dokumentā pašvaldība arī pilsētas ekonomikas attīstību, iekļaujošu pilsētvidi un sociālo infrastruktūru cieši saista ar iedzīvotāju drošību, minot tās kā vienlaicīgi īstenojamus stratēģiskus mērķus.

Savukārt Gulbenes novada attīstības plānošanas dokumentā 2018.–2024. gadam²⁷ formulētās prioritātes ekonomiskās drošības veicināšanas jomā ir bijušas līdzīgas Madonas novada prioritātēm, un kā perspektīvāko savas tālākās ekonomiskās attīstības virzienu novads saredz jau esošās ekonomiskās struktūras saglabāšanu, par prioritāriem uzskatot ar dabas resursu apgūšanu un izmantošanu saistītu uzņēmējdarbības nozaru attīstību (piemēram, lauksaimniecību, mežizstrādi un tūrismu). Līdz ar to galvenās novada prioritātes ir transporta infrastruktūras saglabāšana un attīstīšana, tūrisma infrastruktūras attīstība, vides aizsardzība, savukārt kā novada vājās vietas novada pašvaldība identificējusi ierobežotu teritoriju pieejamību industriālajai apbūvei.

Kopumā, salīdzinot minēto un arī citu pašvaldību attīstības plānošanas dokumentus, ir vērojama tendence, ka pašvaldības lielākajā daļā gadījumu plānošanas procesā ir ņēmušas vērā pilsētu un novadu vēsturiskās attīstības tendences un tām raksturīgo sociālekonomisko struktūru. Lielākā daļa to plānoto aktivitāšu ir vērstas uz šī pašvaldības vēsturiskās attīstības virziena saglabāšanu. Pašvaldībām, kuru vēsturisko attīstību ir būtiski ietekmējusi industriālā attīstība, kopumā ir raksturīga lielāka interese par industriālo investīciju piesaisti un ražošanas attīstībai nepieciešamās infrastruktūras nodrošināšanu, bez tam arī prioritātes citās jomās, piemēram, mājokļu politikā un izglītībā, šajās pašvaldībās tiek formulētas, vairāk balstoties uz uzņēmējdarbības un nodarbinātības veicināšanas apsvērumiem. Savukārt pašvaldībās ar zemāku vēsturisko industrializāciju un augstāku lauksaimniecības un mežrūpniecības īpatsvaru ievērojami lielāks uzsvars likts uz vides saglabāšanu, tūrisma veicināšanu, iedzīvotāju dzīves vides pilnveidošanu un vispārējās izglītības kvalitātes paaugstināšanu, bet mazāks uzsvars – uz ekonomiskās aktivitātes veicināšanu.

²⁷ *Gulbenes novada attīstības programma 2018.–2024. gadam*. Pieejams: <https://www.gulbene.lv/lv/doks/pld/313-gulbenes-novada-attistibas-programma-2018-2024-gadam>

Secinājumi

Apkopojot būtiskākos secinājumus par pētījumā veiktajām intervijām ar iedzīvotājiem un pašvaldībām, apstiprinās iepriekš veikto aptauju iegūtais rezultāts, ka kopumā ekonomiskās drošības draudi Latvijas sabiedrībā tiek uzskatīti par vieni no nozīmīgākajiem, ar kuriem jāsaskaras Latvijas sabiedrībai, un tie ir vērtējami kā būtiskāki nekā, piemēram, militārie draudi, dabas katastrofas vai vides piesārņojums, sociālie izaicinājumi. Vienlaikus sabiedrībā nepārprotami dominē arī viedoklis par to, ka ekonomisko draudu novēršana (labklājības un ekonomiskās ilgtspējas veicināšana) ļautu būtiski samazināt draudus arī citās sabiedrības dzīves jomās. Praktiski visās pašvaldībās iedzīvotāji fokusa grupas intervijās ir pauduši viedokli, ka pietiekams ekonomiskās labklājības līmenis ir obligāts priekšnosacījums tam, lai valsts varētu stiprināt savas militārās spējas, aktīvāk iesaistīties vides piesārņojuma un klimata pārmaiņu problēmu risināšanā un risināt citus līdzīgus uzdevumus, kas saistīti ar draudu novēršanu. Iedzīvotāji uzsver, ka, pirmkārt, valstij ir jābūt pietiekami turīgai, lai tā varētu atļauties sniegt ieguldījumu savu militāro spēju stiprināšanā, kā arī vides problēmu risināšanā, un, otrkārt, tikai pietiekami augsts iedzīvotāju labklājības līmenis attaisno valsts aktivitātes šajā jomā. Var secināt: kamēr iedzīvotājus neapmierina viņu labklājības līmenis, valstij, pēc iedzīvotāju domām, ir jāiegulda līdzekļi militāro spēku attīstībā tikai ierobežotā, minimālā apjomā. Arī valsts tēriņi vides un klimata politikas jautājumu risināšanai un draudu samazināšanai apstākļos, kad iedzīvotājus neapmierina viņu labklājības līmenis, drīzāk tiek vērtēti kā nevēlami.

Aptaujās tika norādīts, ka Latvijā aktuālākās ekonomiskās problēmas ir dārdzība un augošās cenas, tomēr fokusa grupās iegūtā informācija par to neliecināja. Apstiprinājās gan, ka Latvijas iedzīvotāji par salīdzinoši lielāku problēmu uzskata nodokļu sistēmu, bet, fokusa grupās apspriežot šo problemātiku, var secināt, ka šī problēma nav saistīta ar nodokļu apjomu, bet gan ar nodokļu sistēmas nestabilitāti un neprognozējamību. Turklāt korupcijas gadījumi samazina vēlmi godīgi pildīt nodokļu maksātāja pienākumus.

Iedzīvotājiem ir raksturīgs viedoklis par to, ka Latvijas ekonomisko drošību būtiski apdraud arī ārējie ekonomiskie draudi: potenciālā nedrošība banku sektora piederībai ārvalstu investoriem, atkarība no Eiropas Savienības finanšu atbalsta un investīcijām, liels ārvalstu kapitāla īpatsvars Latvijas ekonomikā, liela globālu ekonomisko krīžu ietekme uz Latvijas ekonomiku. Tomēr iedzīvotāju vērtējumos vērojamas arī zināmas pretrunas, jo vienlaikus iedzīvotāji ir atzinīgi novērtējuši to, ka ES finansējums ir ļāvis palielināt Latvijas labklājību, tāpat arī par būtisku tiek uzskatīta Latvijas uzņēmēju konkurētspēja ārvalstu tirgos un spēja eksportēt Latvijā ražotas preces un pakalpojumus. Iedzīvotāji

atzinīgi izteikušies arī par to, ka ārvalstu uzņēmumu investīcijas Latvijas ekonomikā veicina jaunu darba vietu radīšanu.

Tāpat fokusa grupu rezultāti apliecina to, ka ekonomiskās drošības draudi, pēc iedzīvotāju domām, ir īpaši cieši saistīti ar sociālo drošību. Nereti atsevišķās pašvaldībās to jēdzieniskais saturs praktiski saplūst, proti, ar ekonomisko un sociālo drošību tiek saprasta valsts un uzņēmēju spēja praktiski visiem iedzīvotājiem garantēt darba vietas, kuras nodrošina minimālos ienākumus, kas ir pietiekami indivīda primāro vajadzību apmierināšanai. Šie ekonomiskās drošības draudi atklāj acīmredzamas pretrunas, jo, neskatoties uz plašas iedzīvotāju daļas vēlmi saņemt lielu ekonomiskā un sociālā atbalsta pakalpojumu klāstu, iedzīvotāji uzskata, ka valstij no uzņēmējiem un strādājošajiem būtu jāiekasē pēc iespējas mazāki nodokļi, kā arī jācenšas samazināt pašvaldībās un valsts iestādēs strādājošo skaitu. Tai pašā laikā novērojams, ka pašvaldību pārstāvji, runājot par ekonomisko drošību, biežāk min atkarību no ES fondu līdzfinansējuma.

Tāpat iedzīvotāju vērtējumā Latvijai ir raksturīgs nesamērīgi augsts valsts pārvaldes un pašvaldību administratīvais slogs un pārlieku liels, dārgs birokrātiskais aparāts, kura uzturēšana Latvijas iedzīvotājiem izmaksā nepamatojami dārgi un liedz ļoti lielus līdzekļus novirzīt dažādām citām vajadzībām, piemēram, infrastruktūras attīstībai, veselības aprūpei, sociālajām vajadzībām. Iedzīvotāji kopumā kritiski novērtējuši arī salīdzinoši biežas izmaiņas likumdošanā un nodokļu sistēmā. Plašāk un intensīvāk komunicējot ar Latvijas iedzīvotājiem, var tikt sniegts iedzīvotājiem precīzāks priekšstats par nodokļu slogu un valsts pārvaldes izmaksām citās ES valstīs, tādējādi veicinot kopējo iedzīvotāju izpratni par Latvijas nodokļu sistēmas un valsts pārvaldes sistēmas konkurētspēju Eiropas Savienībā.

Papildus veiktajām fokusa grupu intervijām ar iedzīvotājiem būtisku ieskatu par iedzīvotāju ekonomiskās drošības uztveri sniedza arī intervijas ar pašvaldību pārstāvjiem. Kopējā tendence liecināja, ka pašvaldībās ar salīdzinoši zemāku iedzīvotāju ienākumu līmeni un augstāku bezdarbu pašvaldību pārstāvji ir vairāk akcentējuši valsts un pašvaldību uzdevumu garantēt noteiktu sociālās un ekonomiskās labklājības līmeni iedzīvotājiem, savukārt pašvaldībās ar augstāku ienākumu līmeni un zemāku bezdarbu lielāks uzsvars likts uz pašvaldības pienākumu nodrošināt uzņēmējdarbībai un iedzīvotāju ekonomiskajai aktivitātei stimulējošus apstākļus. Jāuzsver, ka, salīdzinot ar iedzīvotājiem, pašvaldību pārstāvju vidū viedokļu polarizācija starp reģioniem ar augstāku un zemāku labklājības līmeni ir bijusi zemāka. Pašvaldību pārstāvju vidū dominē viedoklis, ka būtiskākais faktors, kas veicina ekonomisko drošību un izaugsmi, gan pašvaldībā, gan valstī kopumā ir tieši iedzīvotāju ekonomiskā

aktivitāte. Pašvaldību pārstāvji par mazāk nozīmīgu ir uzskatījuši pašvaldību vai valsts realizēto ekonomisko politiku.

Interesanti, ka, pēc iedzīvotāju domām, pašvaldību loma ekonomiskās drošības veicināšanā ir manāmi mazāka, nekā to vērtē paši pašvaldību pārstāvji. Iedzīvotāji uzskata, ka pašvaldību rīcībā ir salīdzinoši neliels ekonomiku stimulējošu instrumentu klāsts un galvenokārt tas ir paredzēts iedzīvotāju atbalstam un infrastruktūras nodrošināšanai. Daļēji šī vērtējuma iespaidā lielākajā daļā aptaujāto pašvaldību (neskaitot Rīgu) iedzīvotāji ekonomikas drošības jomā pašvaldībām ir paužuši pat lielāku uzticēšanos nekā valsts centrālajai varai. Savukārt pašu pašvaldību pārstāvji, it īpaši pašvaldībās ar augstu ekonomiskās labklājības līmeni, savu lomu ekonomikas stimulēšanā ir novērtējuši kā ievērojami lielāku, uzsverot, ka daudzas pašvaldību nodrošinātās vai iespējamās funkcijas ir būtiskas, lai konkrētā pašvaldībā piesaistītu investīcijas un veicinātu darbaspēka rašanos. Tiek minēta ceļu infrastruktūra, ūdensapgāde, izglītības sistēma, sabiedriskā kārtība, kultūras pasākumi, atpūtas iespējas iedzīvotājiem, kā arī atsevišķos gadījumos mājokļu attīstība.

Apkopojot būtiskākos secinājumus, jāsecina, ka sekmīga valsts ekonomikas politika ir vērtējama kā vitāli nozīmīgs priekšnosacījums valsts kopējās drošības stiprināšanai un ka viens no būtiskākajiem Latvijas valsts pārvaldes rīcībpolitikas uzdevumiem ir konkurētspējīgas uzņēmējdarbības vides un iedzīvotāju ekonomiskās aktivitātes veicināšana, uzlabojot to uzticēšanos Latvijas nodokļu sistēmai un tiesiskajai videi, jo kopumā iedzīvotājos valda viedoklis, ka ekonomikas izaugsme un iedzīvotāju labklājības pieaugums būtiski veicinās arī citu nozīmīgāko drošības apdraudējumu risinājumu, jo ekonomiskā labklājība stiprinās iedzīvotāju gatavību iesaistīties un finansēt, piemēram, militāro spēju stiprināšanu, sociālo problēmu samazināšanu, vides problēmu risināšanu. Labklājības pieaugums var sniegt arī tiešu ieguldījumu, lai veicinātu iedzīvotāju lojalitāti pret valsts pārvaldes institūcijām un drošības institūcijām, šādi samazinot iespēju, ka iedzīvotāju viedokli un attieksmi pret valsts institūcijām var ietekmēt hibrīddraudī, piemēram, nedraudzīgu valstu izplatīta dezinformācija vai centieni iejaukties masu saziņas līdzekļu darbībā.